

© Editura Școala Ardeleană
Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48
Redacția: tel 0364 117.252; 0728.084.801
e-mail: office@scoalaardeleanacluj.ro,
redactie@scoalaardeleanacluj.ro
Difuzare: tel/fax 0364 117.246; 0728.084.803
e-mail: difuzare@scoalaardeleanacluj.ro,
esadifuzare@gmail.com
www.scoalaardeleanacluj.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LUCACI, FLOREA

Constantin Noica : întruchipări ale gândirii / Florea Lucaci. -
Cluj-Napoca : Editura Școala Ardeleană, 2020
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-606-797-508-6

1

Editor: Vasile George Dâncu
Copertă: Călin Lucaci
Corectură și tehnoredactare: Sandra Cibicenco

Florea Lucaci

CONSTANTIN NOICA întruchipări ale gândirii

Cluj-Napoca, 2020

CUPRINS

Noica, un *semădău* al culturii române..... 7

PARTEA I.

BUCURIA DE A GÂNDI..... 11

Mathesis universalis ca proiect hermeneutic..... 13

1. O punere în temă..... 13

2. Ființarea într-o cultură de tip geometric..... 19

3. Despre mathesis... ca operă de reflecție 28

„Scara lui Noica”, o modelare categorială a lumii... 35

1. Categoriile și relația filosofie – știință 35

2. Treptele kantiene și lumea omului 44

3. Epilog la interpretarea lui Noica 55

Platon sau cum regândim o problemă filosofică 57

1. În orizontul unei probleme filosofice 57

2. Filosofii greci, un referențial exemplar 61

2.1. Platon sau relația exemplară
discipol – mentor 63

2.2. Ideea ca prototip și posibilitatea noului 69

2.3. Spiritul platonice..... 75

2.3.1. Relevanța mitului 78

2.3.2. Logică și speculație metafizică 80

Conceptele deschise și reîntemeierea filosofiei 88

1. În deschiderea istoriei filosofiei 88

1.1. Cum este posibilă istoria filosofiei?..... 91

1.2. Ce este un „concept deschis”?..... 96

2. Problema subiectului și antinomia

lucrului în sine 100

CUVINTE, IDEI ȘI ÎNTRUCHIPĂRI LOGICE	113
Cuvântul și întemeierea onto-logică.....	115
1. Câteva întrebări posibile	115
2. Cuvântul și întemeierea mistică a lumii	121
3. Posibile categorii filosofice.....	126
3.1. Sinele și sinea – un cuplu paradoxal	128
3.2. Ciclurile existenței	132
3.2.1. Funcția unor cuvinte cu destin filosofic.....	133
3.2.2. Semnele devenirii	139
3.2.3. Conceptul de teme și gândirea logică.....	141
4. În concluzie, <i>synaethismul limbii române</i>	145
Cuvintele creației și problema semnificațiilor uitate.....	147
1. Anticipări ale categoriei <i>creației</i>	150
2. Creația și referința limbii române	157
Firea gândurilor întruchipate în cuvinte.....	168
Logica și sentimentul românesc al ființei	184
1. Întrebarea ca operator ontologic	185
2. Trăiri și structuri logico-lingvistice.....	193
Holomerul și alte întruchipări logice.....	204
1. Despre logică, adevăr și semnificații	204
2. Holomerul și problematica determinațiilor.....	210
3. Judecata și rostirile spiritului creator	220
4. Synaethismul sau cercul adevăririi.....	224
<i>Fiul risipitor și fratele său, personaje holomerice.....</i>	229
Bibliografie	249
Index.....	257

NOICA, UN SEMĂDĂU AL CULTURII ROMÂNE

În anii de dinainte de 1989, apariția în librării a unei cărți de Constantin Noica reprezenta un eveniment social. Îți dădeai seama simplu, respectiv deși cărțile sale apăreau în tiraje de mii de exemplare, cei care nu reușeau să le cumpere numărau zeci de mii. Cărțile, de la eseurile în care fermeca expresivitatea limbii române la tratatele de filosofie, care provocau prin frumusețea raționamentelor, determinau în câmpul culturii adevărate crize legate de identitate. Așa s-a impus în conștiința intelectualilor români ideea de *semădău*. În argumentarea lui Noica este invocat Eminescu ca *semădău*, întrucât el, poetul cu un talent de geniu și cu virtuțile gândirii filosofice, dă seamă de cuvinte, de rostul și înțelesul lor pentru ființa istorică a poporului român.

Dar Eminescu este doar o ipostază a *semădăului*. Trecerea și petrecerea noastre ca ființe culturale în și prin cuvintele limbii române sunt marcate de acele opere în care se configurează identitatea noastră. La început a fost anonimul ce-și cântă în doină și bucuria, și tristețea, care gândea în basme, iar înțelepciunea o prescria în formula normativă a proverbelor. Apoi vine identitatea personalizată prin operele cronicarilor în care specificul sufletului românesc

MATHESIS UNIVERSALIS CA PROIECT HERMENEUTIC

Într-un anumit sens, toată geometria e în noi și niciodată nu iese din noi, oricâte desene pe hârtie am face. La fel, faptul cultural în genere tinde să rămână închis veșnic într-un cerc: în conștiință.

Constantin Noica

1. O punere în temă

Cu Mathesis sau bucuriile simple suntem tentați de problema originii și, implicit, a identității, abordare firească în acest caz, deoarece este cartea de debut a filosofului. Dar justificarea tematizării identității își are referința în întreaga operă a lui Constantin Noica, problematizarea omului, a celui ce gândește și creează, fiind o constantă în filosofia sa. Or, această situație logică a ritmului tematic, a reluării motivului condiției umane provoacă la reflecție.

În ultima sa carte – *Scrisori despre logica lui Hermes* – Noica miza pe situația în care „poetul adevărat este cel care devine la un moment dat Poezia”¹, adică pe acea stare inefabilă în care lumea devine

---

¹ Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*, Editura Cartea Românească, București, 1986, p. 21.

după chipul și asemănarea omului. Dacă acredităm relația creator – operă ca fiind o relație ontologică, descriabilă logic prin relația de identitate, atunci prin analogie este posibil să acceptăm că și filosoful adevărat devine Filosofia, iar Filosofia se exprimă în gândirea filosofului. Avem exemple privind obsesia ridicării prin forța rațiunii la o formă de universalitate, adică Platon, Aristotel, Kant, Hegel și alții.

Din perspectiva unui program de cercetare hermeneutică, ține de presuposițiile esențiale ale filosofiei să ne cunoaștem tradiția, să identificăm acei filosofi ce fac istorie, impun un stil de gândire, creează școli etc. În acest context, problema pe care o am în vedere este inițiată de întrebarea:

Mathesis sau bucuriile simple generează acea situație în care opera este originea filosofului?

Dacă răspunsul este Da, atunci identitatea lui Constantin Noica nu este dată de actele stării civile, ci de opera sa. Memorabilă este vorba lui Ricœur, și anume: „filosoful pe care încerc să-l înțeleg se află într-adevăr în fața mea; nu este un discurs parțial, ci o personalitate completă”². Așadar, de la discursul din *Mathesis sau bucuriile simple* până la ideile din *Tratat de ontologie* și *Scrisori despre logica lui Hermes*, care legitimează ideea devenirii întru ființă, Noica ne stimulează să-l identificăm la intersecția dintre culturile geometrică și istorică. Este un loc comun în care este posibilă aspirația și trecerea înspre cultura

² Paul Ricœur, *Istorie și adevăr*, Editura Anastasia, București, 1996, p. 80.

geometrică axată pe adevăr și rațiune științifică. Aici și numai aici poate fi legitimată disjunția dintre cele două tipuri de cultură. În mod paradoxal însă, relația logică între propozițiile ce descriu aceste modele culturale este o disjunție neexclusivă, adică propozițiile nu se exclud reciproc. Cu alte cuvinte, Noica are în vedere posibilitatea recuperării a ceea ce constituie valoare în cultura de tip istoric. Dar tot aici, în acest loc, este conștientizat un pericol existențial, adică: „Istoria se pierde, dacă nu e susținută de o conștiință filosofică; la fel s-ar putea «pierde» câmpuri întregi din cuprinsul culturii, fără de filosofie”... La acest pericol reacționează filosoful adevărat, inițiind reflecția centrată pe „devenirea întru ființă”, care „implică, deci, realitatea umană, care la rândul ei presupune actul de cultură și ultimul, conștiința filosofică, *sophia*”³.

În ultimul capitol din *Mathesis sau bucuriile simple*, intitulat, straniu, *Despre păcat*, între interogații subtile, filosoful marca în felul său experiența milenară a disjunției dintre materie și spirit, viață și idee. Este vorba de o ipoteză glisandă, adică el considera că ideile „nu trăiesc numai în planul logic, dar răspund întregului nostru sufletesc: sunt și necesitate de adevăr, dar și emoție; sunt schemă și bucurie”. În continuare, câteva rânduri mai jos, precizează: „Dar prelungim logicul prin carne, deci ne contrazicem. Ieșim din cercul actelor pure ale geometrizării și

³ Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 15.

ideației, pătrundem în cercul actelor vitale, pentru a reface altă dată viața pură pe care o vroisem. Ieșim – pentru a cădea astfel în păcat. E un păcat lucid, voluntar, calculat, dar este o ieșire din legile jocului nostru, deci e încă păcat”⁴. La acest „păcat lucid” descoperim reacții în *Scrisori despre logica lui Hermes* sub formula imperativului asumat de a face „drep-tate logică individualului” și a unei reflecții comparative, și anume: „Cu exemple întâmplătoare poate opera logica lui Ares, pentru care individualul este doar un fapt statistic, un buletin, o cifră, sau o constantă individuală. Logica lui Hermes, respectuoasă față de parte de vreme ce aceasta poate fi purtătoare de întreg, operează cu exemple privilegiate”⁵.

Exemple privilegiate descoperim în captivan-ta carte *Șase maladii ale spiritului contemporan* sub forma unor personaje-concept. Astfel, aceste perso-naje-concept „suferă” de ceea ce Noica numea „ma-ladii ontice”, care sunt constitutive omului ca ființă creatoare de opere sau stări culturale. Între cazurile exemplare regăsim personaje reale precum Platon sau Napoleon, dar și personaje ficționale ca Don Juan și Faust, toate însă dând seamă de posibilitățile de afirmare umană. Prin procesul abstractizării, personajele-concept devin modele ontologice, res-pectiv structuri dinamice care conexează *individua-lul, generalul și determinațiile*, iar în proiecția logicii

⁴ Idem, *Mathesis sau bucuriile simple*, Ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 1992, p. 90-91.

⁵ Idem, *Scrisori despre logica lui Hermes*, ed. cit., p. 42.

lui Hermes, propunere de „teme” ale culturii, care formal presupune o înlănțuire adevărate în patru timpi – *synaethismul*.

Logica – în concepția lui Noica – este o țintă metodologică firească spre care tind toate științele, inclusiv științele spiritului, iar *conceptul* constituie substanța logicii. În logica lui Hermes conceptul nu este o simplă formă, respectiv un ansamblu de de-terminări relative la un obiect real sau presupus, ci o *formă culturală*. Conceptul ce dă seamă de lumea omului, de devenirea sa culturală, este *holomerul*, adică o ipostază inedită a paradoxalei relații Unu-multiplu. Prin funcția sa ontologică, *holomerul* este un concept hermeneutic. Metaforic, putem spune că acest concept – *holomerul* – are o funcție demiurgică, aceea de a răscumpăra „păcatul” căde-rii în istorie. Holomerul explică posibilitatea *trecerii mediului extern* – cultura desfășurată secvențial în istorie în *mediu intern* – cultura geometrică sau mul-tiplul existențial ridicat la puterea ideii ce dă unita-te. Așa este posibil ca „valorile omului, exterioare și ele cum îi sunt, devin, la cei hărăziți, principii dină-untru creatoare”⁶.

Aceste conexiuni ideatice introductive consti-tuie, cred, premisele asumării unor răspunsuri la întrebarea privind relația dintre operă și filosof. Unul dintre răspunsurile verosimile în cazul lui Noica poate fi o construcție analogă la celebrele propoziții

⁶ *Ibidem*, p. 71.

heideggeriene, și anume: „Artistul este originea operei. Opera este originea artistului”⁷. Deci, avem:

Filosoful Constantin Noica este originea unei opere concepută în consens cu ideea devenirii într-o ființă. De la *Mathesis...* la *Scrisori...*, toate cărțile stau sub conceptul de *operă noiciană*, care este originea filosofului ce a năzuit să creeze în realul limbii române idealul unei ființări exemplare. Indirect, acel răspuns sugerează un diagnostic de tip hermeneutic, respectiv și Noica suferea de *todetită*, maladia spirituală a perfecțiunii.

O ultimă precizare, și anume este evident că noțiunea „filosoful Constantin Noica” nu este *noțiune-gen* în raport cu noțiunea „operă noiciană” și nici aceasta nu joacă în reciprocitate același rol în pozițiile de predicatie. Simetria acestei conversiuni este adevărată în temeiul funcției noțiunii *origine*. Aici înțelesul termenului *origine* este similar celui stabilit de Walter Biemel pentru artă, adică apare prin „ceea ce constituie obiectul interogării”⁸. Or obiectul interogării este Constantin Noica și opera sa filosofică.

Și acum să revenim la *Mathesis sau bucuriile simple*, respectiv la bucuria de a gândi împreună cu Noica.

⁷ Martin Heidegger, *Originea operei de artă*, Editura Univers, București, 1982, p. 31.

⁸ Walter Biemel, *Heidegger*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 106.

2. Ființarea într-o cultură de tip geometric

Dintru bun început Noica ne asigură că a înțeles poziția dominantă a științei în cultura contemporană și a logicii matematice ca instrument al acesteia. Implicit, el pare să accepte ideea posibilității înglobării universului într-o expresie de formă $F(x)$. Numai că această formulă tipică pentru propozițiile cognitive nu este decât rezultatul reconstrucției raționale a ceea ce ne este dat în urma experienței, a testării, deci într-o lume parmenidiană. Ei bine, *cultura de tip geometric* conviețuiește cu o altă *cultură, tipul istoric* – afirmă el – adică o lume supusă devenirii posibile, dar și aleatorii.

Deși consideră cultura geometrică rezultatul evoluției, a aspirației de a descrie prin calcul lumea, Noica nu crede că dovada formală, adevărul matematic este răspunsul definitiv al filosofiei moderne. El, tânărul filosof, nu are în vedere prin *geometrie* „numai desfășurare silogistică pe baza câtorva principii”. În spirit platonician, admite tacit că semnificațiile termenului *geometric* nu se constituie doar în plan cognitiv. Acest termen presupune și ideea de ordine, un anumit stil, precum și anumite „elemente care stau la baza dialecticii spiritului”. În consens cu ceea ce susținea și Ion Barbu în profesiunea sa de credință, adică „poezia este o prelungire a geometriei, așa că, rămânând poet, n-am părăsit niciodată domeniul